

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การไหว้ครู เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นพิธีกรรมของวัฒนธรรมไทย ชนชาติไทย ยึดถือปฏิบัติต่อกันมาในสังคมตั้งแต่โบราณ ก่อนจะมีการเรียนการสอนวิชาการแขนงต่าง ๆ ศิษย์ จะต้องนำเครื่องสักการะมามอบให้ครูผู้สอน เพื่อแสดงออกถึงความอ่อนน้อมเคารพต่อครูผู้มีความสามารถในวิชาความรู้ที่ตนจะศึกษา

“การไหว้ครู” คือ การแสดงถึงความเคารพทักท้วงแต่บูรพาจารย์และครูบาอาจารย์ ผู้ซึ่งได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้เพื่อจะได้เป็นความรู้ติดตัวนำไปประกอบอาชีพ เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ตนเองในภายภาคหน้า

“การไหว้ครู” คือ การที่ศิษย์แสดงความเคารพ ยอมรับนับถือครูบาอาจารย์อย่างจริงใจว่า ท่านเพียบพร้อมด้วยคุณธรรมความรู้ ศิษย์ในฐานะผู้สืบทอดมรดกทางวิชาการจึงพร้อมใจกันปวารณาตนรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้วยวิริยะอุตสาหะมานะอดทน เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางของการศึกษาตามที่ตั้งใจไว้

ครูเป็นผู้ที่มีความสำคัญกับลูกศิษย์เป็นอันดับสองรองจากบุพการี บุพการีทำหน้าที่ให้กำเนิดเลี้ยงดู ครูเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพ ในบางครั้งบุพการีและครูเป็นบุคคลเดียวกัน ดังเช่นผู้วิจัยเกิดในตระกูลที่บุพการีเป็นผู้ที่มีความสามารถเฉพาะทางอยู่ บุคคลที่ครูจะยอมรับไว้เป็นศิษย์นั้น ต้องผ่านการคัดเลือกและกลั่นกรองอย่างถี่ถ้วนก่อน เมื่อครูตระหนักว่าบุคคลนี้ไม่ใช่คนพาล มีคุณสมบัติที่จะได้รับการถ่ายทอดวิชาจากท่านครูจะรับไว้เป็นศิษย์ บุคคลซึ่งถูกคัดเลือกแล้วแม้ยังมิได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครู ก็เกิดความสำนึกถึงความเมตตากรุณาของครูซึ่งมีแก่ตน ศิษย์จึงนำเครื่องสักการะบูชาครูเพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ ให้ความเคารพเชื่อฟังและประพฤติตนในระเบียบวินัยที่ครูกำหนดไว้อย่างเคร่งครัดเพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางของการศึกษาตามที่ตั้งใจไว้

ครู หมายถึง ผู้สั่งสอน อบรม บ่มนิสัย และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ คำว่าครู โดยหลักของพระพุทธศาสนา มีความหมายดังต่อไปนี้คือ

1. ศาสตรา หรือเรียกว่า พระบรมครู คือเป็นสุดยอดของครู คุณธรรมของพระบรมศาสดา คือ ทรงสมบุรณ์ด้วยพระคุณทั้ง 3 ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ

2. คำว่า ครู เป็นรากศัพท์ที่แผลงมาจากธาตุ 3 ธาตุ ได้แก่

2.1 ครูธาตุ เป็นไปในความหนัก หมายถึง บุคคลที่จะเป็นครูต้องหนักด้วยวิชาความรู้ ความสามารถ มีความคิด และมีคุณธรรมของความเป็นครู

2.2 ครูธาตุ แปลว่า เชิดชวยกย่อง หมายถึง ครูผู้ชูบชีวิตศิษย์ยกย่องจากผู้ที่ไม่รู้ให้เป็นผู้รู้ มีความสามารถ ผู้ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์โดยเปิดเผยอบรม สั่งสอนให้ศิษย์เป็นผู้มีคุณธรรมที่ดีงาม

2.3 ครูธาตุ เป็นไปในความเปล่ง หมายถึง มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ มีความเอื้อเฟื้อและมีความตั้งใจสอน พระพุทธเจ้าทรงแสดงหน้าที่ของครูในทศ 6 ไว้ดังนี้คือ

2.3.1 แนะนำดี หมายถึง มีอุบายวิธีการสอน ชี้แจง สั่งสอนลูกศิษย์ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเหล่านั้น

2.3.2 ให้เรียนดี หมายถึง เนื้อหาวิชาความรู้ต่าง ๆ ที่นำมาสอนผู้เรียนนั้นต้องเน้น ในด้านการพัฒนาการ ความรู้ ความคิด ความสามารถและคุณธรรม

2.3.3 บอกศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ที่ผู้เรียนควรรู้ให้สิ้นเชิง โดยไม่ปกปิดไว้

2.3.4 การให้การศึกษแก่ผู้เรียนเป็นการพัฒนาคน เป็นการสร้างคนเมื่อผู้เรียนมีความบกพร่องในด้านต่าง ๆ ครูต้องตำหนิ แต่เมื่อศิษย์มีความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองและบุคคลอื่น ครูควรยกย่องให้ปรากฏ

2.3.5 ให้การป้องกันรักษาในที่ทั้งปวง ท่านถือว่า การเป็นครูและศิษย์กันนั้น แม้จะเป็นเพียงวันเดียวแต่ก็ถือว่าเป็นเหมือนพ่อแม่คนที่ 2 ตลอดชีวิต

อีกนัยหนึ่ง บุคคลที่ชื่อว่าอาจารย์หรืออาจารย์ 4 ตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง ผู้ประพฤติการอันเกื้อกูลแก่ศิษย์ ผู้ที่ศิษย์พึงประพฤติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือผู้สั่งสอนวิชาและอบรมดูแลความประพฤติ จำแนกได้ดังนี้คือ

1. บรรพชาจารย์ หมายถึง อาจารย์ในบรรพชา คือ ท่านผู้ให้สิกขาบทในการบรรพชา

2. อุปสัมปทาจารย์ หมายถึง อาจารย์ในการอุปสมบท คือ ท่านผู้สวดกรรมวาจาในการอุปสมบทกรรม

3. นิสสยาจารย์ หมายถึง อาจารย์ผู้ให้หนังสือ คือ ท่านที่ตนไปขอถือนิสัยเป็นอันเตวาลิก คือยอมตนเป็นศิษย์อยู่ในปกครอง

4. อุเทศาจารย์ หรือ ธรรมอาจารย์ หมายถึง อาจารย์ผู้อุเทศ อาจารย์ผู้สอนธรรม คือท่านที่สั่งสอนให้วิชาความรู้ โดยหลักวิชาที่ดี เป็นที่ปรึกษาได้ถามค้นคว้าก็ได้

บางแห่งเติมโอวาทาจารย์ หมายถึง อาจารย์ผู้ให้โอวาท คือ อบรมตักเตือนแนะนำเป็นครั้งคราว รวมเป็นอาจารย์ 5

การระลึกถึงพระคุณครูหรือการไหว้ครู เป็นการแสดงออกของบุคคลที่มีความกตัญญู ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์จึงเป็นสัมพันธภาพที่ยาวนาน ศิษย์ที่ดีก็คือ ศิษย์มีคุณ วัฒนธรรมไทยจึงสอนให้คนไทยปฏิบัติตนเป็นศิษย์มีครูก่อน เมื่อเวลาปฏิบัติกิจต่าง ๆ จะต้องระลึกถึงพระคุณครู เช่น การเรียนหนังสือ ชกมวย เล่นหนังตลุง ร้องหมอลำ แสดงลิเก แสดงโขนละคร และการแสดงดนตรีไทย ก่อนการแสดงจะต้องทำพิธีไหว้ครูเพื่อสร้างกำลังใจ เป็นสวัสดิมงคลแก่ตนเอง และเป็นประเพณีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามคติโบราณนิยม

การไหว้ครูในวัฒนธรรมไทย มีการไหว้ครูตามจารีตประเพณีคือ เมื่อถึงฤดูกาลเรียนรู้หรือเปิดเรียนในการศึกษาภาคต้น ตามโรงเรียนหรือสถาบันต่าง ๆ ได้จัดพิธีไหว้ครู วันประกอบพิธีไหว้ครูถือประเพณีปฏิบัติในวันพฤหัสบดี เพราะถือว่าวันนี้เป็นวันครู ในพิธีไหว้ครูนักเรียนจัดพานไหว้ครู ตกแต่งด้วยดอกไม้อย่างสวยงาม สิ่งที่ควรมีในพิธีไหว้ครูที่ถือปฏิบัติสืบมาแต่โบราณ คือ ดอกมะเขือ หญ้าแพรก ดอกเข็ม และข้าวตอก สิ่งของดังกล่าวใช้เป็นเครื่องสักการะในพิธีไหว้ครู เป็นสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายของการแสดงออกของลูกศิษย์ที่มีต่อครูครบตามความหมายคือ

1. ดอกมะเขือ หมายถึง ความเคารพ ความอ่อนน้อมถ่อมตน
2. หญ้าแพรก หมายถึง ความอดทน
3. ดอกเข็ม หมายถึง มีสติปัญญาแหลมคมดุจเข็ม
4. ข้าวตอก หมายถึง ความเจริญงอกงามอย่างมีระเบียบ

พิธีการไหว้ครูดนตรีไทย เป็นประเพณีที่นักดนตรีไทยทุกคนยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สำหรับพิธีทางพุทธศาสนาก็จะมีพิธีบูชาพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ ก่อนการเรียนดนตรีไทยศิษย์ต้องทำการเคารพครู ศิษย์ต้องนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปทำพิธีมอบตัวเป็นศิษย์ต่อครูในวันพฤหัสบดีแล้วจึงเริ่มเรียนในวันต่อไป

นักดนตรีไทยเคารพเครื่องดนตรีเสมอด้วยครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา เชื่อว่าพระวิษณุเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทให้เกิดขึ้น พระปัญจสิขรเป็นครูในทางเครื่องดีดสี พระประคนธรรพเป็นครู

ตะโพนซึ่งถือเป็นบรมครู พระสัพพาศรีเป็นครูระนาด พระนาคพิภพเป็นครูฆ้อง พระศรีลมชาย หรือ พระศรีลมเฉื่อย เป็นครูปี่และเครื่องเป่าต่าง ๆ พระศรีสนั่นเป็นครูกลองจึงต้องทำการเคารพบูชา อยู่เสมอจึงจะเกิดความเจริญแก่ตนเอง การไหว้ครูนอกจากเป็นเครื่องแสดงความจงรักภักดีและ ยังเป็นการขอขมาภัยที่ได้ล่วงเกิน หรือประมาทพลาดพลั้งไปด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อทำพิธีไหว้ครู แล้วถือว่าครูได้อภัยในความผิดแล้ว¹

การทำพิธีไหว้ครูนั้นไม่ปรากฏหลักฐานประวัติความเป็นมาของพิธีไหว้ครูว่าเกิดขึ้นมา ตั้งแต่สมัยใด มีการกำหนดเป็นแบบแผนโดยการบอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นมุขปาฐะ ตำราพิธีไหว้ครู และการครอบโขน-ละครของไทยนั้น มีอยู่ 2 ฉบับคือ สมุดไทยมี 3 เล่ม เหลืออยู่แต่เล่มที่ 2 ส่วน เล่มที่ 1 และ 3 ได้หายไป ซึ่งสันนิษฐานว่านักปราชญ์รวบรวมทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระ- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้ตราเป็นพิธีไหว้ครูครอบโขน-ละครฉบับหลวง และในรัชกาลที่ 4 อีกฉบับหนึ่งคือ สมุดไทยเล่ม 2 ได้ใช้ตีพิมพ์เป็นแบบฉบับการทำพิธีไหว้ครูโขน- ละครในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ได้ทรงเริ่มจัดพิธีไหว้ครูละครหลวงเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 พ.ศ. 2397 ส่วนการจัดพิธีไหว้ครูในภายหลังนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่ามี การจัดพิธีไหว้ครูอีกเมื่อใด จนมาถึงในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดพิธีไหว้ครูสืบต่อมาจนในสมัยรัชกาลปัจจุบัน

การจัดพิธีไหว้ครูจะประกอบพิธีเฉพาะวันพฤหัสบดีเท่านั้น สันนิษฐานว่าอาจได้รับอิทธิพล มาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะว่า พราหมณ์นับถือเทพเจ้านามว่าพระพฤหัสบดีเป็นเทพที่มีฤทธิ์ในฐานะ ปุโรหิตาจารย์ที่เคารพนับถือของพระอินทร์และเทวดาองค์อื่น ๆ ในการแสดงละครอินเดียก่อนการ แสดงมีธรรมเนียมเบิกโรงด้วยตัวนางแต่งเป็นนกยูงออกมารำถวายพระพิฆเนศ ต่อจากนั้นผู้กำกับ เวทีจะออกมา นางที่แต่งเป็นนกยูงจะถามว่า ท่านต้องการสิ่งใด ผู้กำกับเวทีตอบว่า ขอให้ตัวละคร พูดจาสละสลวยด้วยคำสำนวนให้เป็นที่จับใจคนดู นางนั้นจึงประทานพรให้ตัวละครพูดได้อย่าง พระพฤหัสบดี

ยังมีตำนานที่ถือว่าวันพฤหัสบดีเป็นวันครู จากคัมภีร์เฉลิมไตรภพอันเป็นคัมภีร์ที่เกี่ยวกับ ไทโหราศาสตร์โดยตรงกล่าวว่า พระอิศวรทรงสร้างพระพฤหัสบดีโดยการนำฤๅษี 19 ตน มาร่ายเวทย์

¹ เรื่อง "การไหว้ครูสำหรับดุริยางค์ไทย" เป็นงานประพันธ์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เคยลง พิมพ์ในวารสารศิลปากร เล่มที่ 1 ตอนที่ 1 พุทธศักราช 2478.9.

ป็นให้ละเอียดแล้วใช้ผ้าห่อผง ประพรมด้วยน้ำอมฤตให้เกิดเทพเจ้าขึ้นมา มีนามว่า พระพฤษภดี ซึ่งถือว่าเป็นครุฝ่ายธรรมะและฝ่ายเทวดา ซึ่งตรงข้ามกับพระศุกรีซึ่งเป็นครุของฝ่ายยักษ์และอสูร ดังนั้นเราจึงเริ่มศึกษาสรรพวิชาต่าง ๆ ในวันนี้

ตามตำนานดาวพระเคราะห์ถือกันว่า เวลากลางวันพระพฤษภดีเป็นธาตุไฟและเป็นธาตุน้ำในเวลากลางคืน มีแสงสีเหลืองให้ความอบอุ่นและชุ่มชื้น เป็นดาวพระเคราะห์ที่ให้วิทยาการ ความรู้แก่มนุษย์ เราจึงถือว่าวันพฤษภดีเป็นวันครู เพราะลักษณะของพระพฤษภดีเป็นเทพฤาษี มีสีกายเป็นสีแก้วไพฑูรย์ อารมณ์ใช้แก้วมุกดาหาร ถือกระดานชนวน และมีกวางทองเป็นพาหนะ ประจำองค์

การไหว้ครูดนตรีไทยแบ่งออกเป็น 3 ภาค ดังนี้คือ

ภาคที่ 1 เป็นการไหว้ครูสำหรับผู้เริ่มเรียนดนตรี ผู้ที่ฝากตัวเป็นศิษย์จะต้องนำดอกไม้ธูปเทียนมาเคารพครูในวันพฤษภดีหรือวันอาทิตย์ ซึ่งถือว่าเป็นครู เมื่อครูรับดอกไม้ธูปเทียนแล้ว ครูจะจุดธูปเทียนบูชาเทวดา แล้วอ่านคาถาให้ผู้ฝากตัวเป็นศิษย์ว่าตาม ต่อจากนั้นครูจับมือศิษย์ให้ตีเครื่องดนตรีที่จะเรียน ตามปกติแล้วจะใช้ฆ้องวงใหญ่เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้จับมือและตีเพลงสาธการ

ภาคที่ 2 การไหว้ครูในภาคนี้เป็นการไหว้ครูประจำปี ผู้ที่เป็นนักดนตรีแล้วจะเข้าร่วมพิธี และจะต้องหาเครื่องสังเวทมาเช่นสรวงครุเทวดา เครื่องสังเวทที่ศิษย์ต้องจัดหามาคือ

1. ศีรษะสุกร 1 ศีรษะ
2. เปิดสุกทั้งตัว
3. ไก่สุกทั้งตัว
4. บายศรีปากชาม 1 คู่
5. ขนมห่มแดง ต้มขาว คั้นหลาว หูช้าง
6. กล้วยสุก มะพร้าวอ่อน และผลไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล
7. ส้ารับควา หวาน
8. เหล้า
9. ข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน กระแจะ
10. ผ้าขาว ชั้นล้างหน้า และชั้นทำน้ามนต์ครู
11. ผ้าสีชมพู ทำเป็นผ้าหน้าโขน
12. เงินก้านล 6 บาท

ตามปกติก่อนทำพิธีไหว้ครูในเย็นวันพุธจะเริ่มด้วยพิธีสวดมนต์เย็นก่อน วงปีพาทย์จะบรรเลงเพลงชุดใหม่โรงเรียนเพื่อเป็นสิริมงคล เป็นการอัญเชิญพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเข้าร่วมพิธี พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จแล้วก็จะนิมนต์กลับ บรรดา ลูกศิษย์ก็ช่วยกันจัดตั้งเครื่องดนตรีให้เรียบร้อย และในวันพฤหัสบดีศิษย์จะต้องเตรียมเครื่องสังเวทให้เสร็จก่อน 9 โมงเช้า เมื่อถึงเวลาเริ่มพิธีครูผู้ประกอบพิธีไหว้ครูจะทำนํ้ามนต์ครู แจกธูปเทียนให้แก่ศิษย์เพื่อบูชาพระรัตนตรัยอธิษฐานตามแต่ละบุคคล แล้วบูชาครูตามคาถาที่ครูได้กล่าวนำเพื่อเชิญพระอิศวร พระนารายณ์ เชิญฤๅษี และเทวดาทั้ง 9 องค์ เชิญพระประคนธรรพ มาประชุมในพร้อมทั้งกล่าวขอศีลขอพรและขอขมาอภัยที่ได้ผิดประมาทพลาดพลั้ง แล้วจึงถวายเครื่องสังเวทและลาเครื่องสังเวท นำเครื่องสังเวทที่ตัดแบ่งไว้ใส่ยอดตองนำไปไว้ตามบันไดทิศต่าง ๆ ต่อจากนั้นครูโปรยข้าวตอกดอกไม้และประพรมนํ้ามนต์ตามเครื่องดนตรี เจิมกระแจะและผูกผ้าหน้าไขนใหม่ และประพรมนํ้ามนต์พร้อมทั้งเจิมหน้าให้แก่ศิษย์ และทำพิธีครอบเพลงหน้าพาทย์ตระโหมโรงเรียนให้แก่ศิษย์ที่เป็นดนตรีแล้ว

ภาคที่ 3 เป็นพิธีขั้นสุดท้าย คือ การครอบเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงและผู้ที่ต้องการจะเป็นผู้ฝึกหรือผู้ที่จะขอกรรมสิทธิ์ต่อครูทำหน้าที่ผู้อ่านโองการไหว้ครู ผู้ที่จะทำพิธีครอบต้องจัดหาเครื่องสังเวทเหมือนพิธีไหว้ครูในภาคที่สอง และเมื่อเสร็จพิธีแล้ว ครูจะเรียกศิษย์มาทำพิธีครอบ ให้ศิษย์ถือเครื่องดนตรีเดินเข้ามาหาครู แล้วกราบ 3 ครั้ง ครูว่าคาถาแล้วศิษย์ว่าตามแล้วส่งเครื่องดนตรีให้ศิษย์มีความเจริญรุ่งเรือง ถ้าศิษย์ต้องการจะเป็นประธานในพิธีไหว้ครู ศิษย์จะต้องท่องตำราไหว้ครูและขอกรรมสิทธิ์ต่อครู ครูจะทำพิธีประสิทธิ์ประสาทให้แก่ศิษย์

ในการทำพิธีไหว้ครูจะต้องมีผู้ที่กล่าวคาถาสรรเสริญและอัญเชิญครูผู้เป็นเทพสังคีตอาจารย์ให้มาประชุมในมณฑลพิธี เมื่อเสร็จพิธีไหว้ครูแล้วจะอัญเชิญกลับ ผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวเรียกว่า "ผู้อ่านโองการไหว้ครู" ซึ่งมีการสืบทอดกันมาเป็นสายตระกูลหลายสำนัก ในแต่ละสำนักจะมีจำนวนผู้รับมอบที่แตกต่างกัน ในสมัยก่อนผู้ที่ได้รับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีวัยอาวุโส มีความรู้ความสามารถทางดนตรี มีคุณธรรมและมีจริยธรรม ตลอดจนเป็นผู้ที่มีความประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีมาโดยตลอด และเป็นที่ยอมรับเคารพนับถือของบุคคลทั่วไป ก่อนที่ครูจะมอบหน้าที่ให้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้อ่านโองการ ครูจะเป็นผู้สังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติตนของผู้ที่จะได้รับมอบ เมื่อถึงเวลาอันสมควรครูจะเป็นผู้บอกกล่าวให้มาทำพิธีรับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครู

เมื่อได้รับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูแล้ว บุคคลนั้นจะต้องมีวัตรปฏิบัติที่งดงาม การที่ผู้อ่านโองการประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมนั้น ส่งผลให้ผู้อ่านโองการเกิดบารมีได้รับความเคารพนับถือ

ความศรัทธาเสื่อมใสจากบุคคลทั่วไป ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้อ่านโองการไหว้ครุมีความประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสมเสื่อมเสียศีลธรรม จะทำให้ไม่มีผู้เสื่อมใส ขาดความเชื่อมั่น ความเคารพและความศรัทธาจากผู้เข้าร่วมพิธี

ปัจจุบันการมอบให้บุคคลเป็นประธานในการอ่านโองการ ขาดความตระหนักและพิธีพิถันในวัตรปฏิบัติของผู้รับมอบ ดังนั้นจึงพบว่าผู้อ่านโองการไหว้ครุบางท่านมีความประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสม ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาวัตรปฏิบัติของผู้อ่านโองการไหว้ครุดนตรีไทย ว่าควรมีคุณสมบัติที่เหมาะสมอย่างไรในการได้รับหน้าที่เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครุดนตรีไทย ซึ่งถือว่าเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมดนตรีไทย

การวิจัยวัตรปฏิบัติผู้อ่านโองการไหว้ครุตามวัฒนธรรมดนตรีไทยแนวอนุรักษ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกบุคคลกรณีศึกษาคือ ครูสุบิน จันทร์แก้ว ผู้อ่านโองการไหว้ครุและครูดนตรีไทยอาวุโสจากสำนักหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทยแบบประเพณีโบราณจาก คุณหญิงชิน ศิลปบรรเลง บุตรีหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) นอกจากนี้ยังเป็นผู้สืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีไทยตามแบบแผนโบราณ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปในวงการดนตรีไทย ผู้วิจัยเลือกบุคคลกรณีศึกษาโดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ของผู้วิจัยจากการสัมภาษณ์ การสังเกตพฤติกรรมที่ปรากฏทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ ประสบการณ์ อุดมการณ์ และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ปรากฏจากสภาพสิ่งแวดล้อมตามความเป็นจริงมาประกอบการอธิบายเพื่อจะได้เห็นภาพที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องและชัดเจน สามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์สิ่งที่พบเห็นนำเสนอในงานวิจัยวัตรปฏิบัติผู้อ่านโองการไหว้ครุตามวัฒนธรรมดนตรีไทยแนวอนุรักษ์ของครูสุบิน จันทร์แก้ว ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติชีวิตของครูสุบิน จันทร์แก้ว
2. เพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติของผู้อ่านโองการไหว้ครุตามวัฒนธรรมดนตรีไทยแนวอนุรักษ์ของครูสุบิน จันทร์แก้ว
3. เพื่อศึกษาความสอดคล้องแห่งคุณสมบัติของผู้อ่านโองการไหว้ครุที่มีความสัมพันธ์กับพุทธธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาประวัติชีวิตของครูสุบิน จันทร์แก้ว

การศึกษาประวัติชีวิตครูสุบิน จันทร์แก้ว ใช้วิธีการเขียนลักษณะกึ่งอัตชีวประวัติ การรายงานของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเอง² โดยพิจารณาจากวัตรปฏิบัติที่ปรากฏเป็นปกติ และวัฒนธรรมที่แวดล้อม เพื่ออธิบายอัตลักษณ์ของครูสุบิน จันทร์แก้ว โดยพิจารณาศึกษาในประเด็นต่อไปนี้คือ

- 1.1 ด้านความต้องการทางร่างกาย จิตใจ การดำเนินชีวิต การศึกษา การทำงาน
- 1.2 ด้านความสัมพันธ์กับครอบครัว เครือญาติและบุคคลในสังคม
- 1.3 ด้านความยึดมั่นความมั่นคงในจารีตประเพณี ศาสนา ความเชื่อ จรรยาบรรณ
ในความเป็นศิลปิน
- 1.4 ด้านความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานดนตรีและบทเพลง
- 1.5 ด้านภาษา พิจารณาถึงภาษาที่ครูสุบิน จันทร์แก้ว ใช้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น

2. การศึกษาวัตรปฏิบัติของผู้อ่านโองการไหว้ครูตามวัฒนธรรมดนตรีไทยแนวอนุรักษ์ ของครูสุบิน จันทร์แก้ว

ในหนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ได้ให้ความหมาย
คำดังต่อไปนี้คือ

คำว่า วัตร หมายถึง กิจพึงกระทำ หน้าที่ ธรรมเนียม ความประพฤติ การปฏิบัติ และ
การจำศีล

คำว่า ปฏิบัติ หมายถึง ดำเนินการไปตามระเบียบแบบแผน ฉะนั้นคำว่า วัตรปฏิบัติ
จึงหมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่หรือตามศีล

คำว่า อนุรักษ์ หมายถึง รักษาให้คงเดิม เพราะฉะนั้นคำว่า แนวอนุรักษ์ในการดำเนิน
การวิจัยในครั้งนี้จึงหมายถึง แนวความคิดที่จะรักษาประเพณีไหว้ครูดนตรีไทยที่ปฏิบัติสืบทอดมา
ตั้งแต่สมัยโบราณให้คงอยู่สืบต่อไป

² เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติงค์, บุปผา ศิริธรรมและวาทีณี บุญชะลิกษ์, "การศึกษาเชิงคุณภาพ : เทคนิคการวิจัย
ภาคสนาม", พิมพ์ครั้งที่ 3, 2536, หน้า 330.

ในหนังสือสารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พุทธศักราช 2539 ได้ให้ความหมายคำดังต่อไปนี้คือ

คำว่า วัตร, ขนบ คือ แบบอย่างอันภิกษุควรประพฤติในกาลนั้น ๆ ในที่นั้น ๆ ในกิจนั้น ๆ ในบาลีท่านจัดไว้เป็นหมวดเรียกว่า วัตร ภิกษุผู้เอาใจใส่ประพฤติวัตรนั้น ๆ ให้บริบูรณ์ได้ชื่อว่า “อาจารย์สมุปนฺโน” ผู้ถึงพร้อมด้วยมรรยาทหรือ “วตตสมุปนฺโน” ผู้ถึงพร้อมด้วยวัตรเป็นคู่กับคุณบทว่า “ศีลสมุปนฺโน” ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ท่านสรรเสริญไว้ในพระธรรมวินัย ในที่นี้จำแนกวัตรเป็น 3 คือ กิจวัตร ว่าด้วยกิจอันควรทำ ๑, จริยวัตร ว่าด้วยมรรยาทอันควรประพฤติ ๑, วิธวัตร ว่าด้วยแบบอย่าง ๑, (วิ 2/54)

คำว่า ปฏิบัติ ประพฤติ กระทำ (เบญจ 115)

ฉะนั้น การศึกษาวัตรปฏิบัติผู้อ่านโครงการให้วัดครูตามวัฒนธรรมดนตรีไทยแนวอนุรักษ์ของ ครูสุบิน จันทร์แก้ว ผู้วิจัยทำการศึกษากิจวัตรปฏิบัติตนในกิจวัตรประจำวันทั้งที่บ้านและนอกบ้าน การปฏิบัติตนก่อนการทำพิธี ขณะทำพิธีและหลังจากทำพิธีให้วัดครูเสร็จแล้ว ผู้ทำวิจัยทำการศึกษาถึงวัตรปฏิบัติที่ครูสุบิน จันทร์แก้ว ปฏิบัติจนเป็นกิจวัตรประจำ จนส่งผลให้เป็นผู้่านโครงการให้วัดครูดนตรีไทยที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไป

3. การศึกษาความสอดคล้องแห่งคุณสมบัติของผู้อ่านโครงการให้วัดครูที่มีความสัมพันธ์กับพุทธธรรม

การศึกษาถึงคุณสมบัติของผู้อ่านโครงการให้วัดครู จะต้องศึกษาถึงคุณสมบัติผู้อ่านโครงการให้วัดครูดนตรีไทยทั่วไป ตามขนบธรรมเนียมของวัฒนธรรมดนตรีไทย ผู้ที่จะได้รับให้สืบทอดเป็นผู้ประกอบพิธีให้วัดครูหรือผู้อ่านโครงการให้วัดครู ควรมีคุณสมบัติซึ่งประกอบด้วย

3.1 วิทยุฒิ ประเพณีการรับมอบให้เป็นผู้่านโครงการให้วัดครูดนตรีไทยนั้น บุคคลผู้รับมอบจะต้องมีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป และผ่านการอุปสมบทมาแล้ว เพราะผู้ที่วัยอาวุโสจะมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ มีความสุขุมรอบคอบ และเป็นผู้ที่บุคคลอื่นสามารถกราบไหว้ได้

3.2 คุณวุฒิทางดนตรี ผู้ที่ได้รับมอบให้เป็นผู้่านโครงการต้องมีคุณวุฒิด้านดนตรี มีความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญด้านทฤษฎีและด้านการปฏิบัติเครื่องดนตรี จนเป็นที่ยอมรับของบุคคลในวงการดนตรีไทย มีการเรียนดนตรีไทยอย่างเป็นระบบตามลำดับขั้นตอนโบราณ และต้องได้รับการครอบเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงสุด คือ เพลงองค์พระพิราพ จึงเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการเป็นผู้่านโครงการให้วัดครูดนตรีไทย

3.3 ธรรมชาติ ผู้อ่านโองการต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมหรือมีความดีปลูกฝังในนิสัยและจิตได้ลุ่มลึกอันดีงาม มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ลักษณะดังกล่าวจะเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งในการควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออก

3.4 ประสิทธิวิฤติ เมื่อบุคคลที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่จะเป็นผู้อ่านโองการให้ครุได้แล้ว ครุผู้ประสิทธิ์ประสาทก็จะทำพิธีครอบให้บุคคลนั้น เพื่อรับสืบทอดให้เป็นผู้อ่านโองการให้ครุต่อไป³

ดังนั้น ผู้อ่านโองการควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความประพฤติดี เป็นผู้ตั้งมั่น อยู่ในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต เพราะในพิธีให้ครุผู้เข้าร่วมพิธีได้ให้ความเคารพกราบไหว้ เมื่อผู้อ่านโองการเป็นผู้ที่มีความประพฤติดี มีคุณธรรม จะทำให้พิธีให้ครุมีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น ส่วนการศึกษาความสอดคล้องแห่งคุณสมบัติของผู้อ่านโองการที่มีความสัมพันธ์กับพุทธธรรมนั้น เป็นการศึกษาที่นำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ และความเป็นอิสระ มาศึกษาถึงความสอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้อ่านโองการให้ครุคนไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ผู้วิจัยทำการศึกษาประวัติชีวิตโดยสัมภาษณ์ ครูสุบิน จันทร์แก้ว ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ประวัติชีวิต ชาตกำเนิด การศึกษา การทำงาน ชีวิตความเป็นศิลปินและผลงาน อุปนิสัยในการปฏิบัติตน และคุณสมบัติของความเป็นครุ

2. ศึกษาวัตรปฏิบัติของผู้อ่านโองการให้ครุจากการสังเกต ทำบันทึก Anecdotal Record แล้วนำมาเรียบเรียงวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา โดยการบันทึกวัตรปฏิบัติประจำวันภายใน บ้าน-นอกร้าน การปฏิบัติตนก่อนทำพิธีให้ครุ ขณะทำพิธีและหลังจากเสร็จพิธีให้ครุ สัมภาษณ์ ครูสุบิน จันทร์แก้ว ในการเป็นผู้อ่านโองการให้ครุ

3. ศึกษาความสอดคล้องแห่งคุณสมบัติของผู้อ่านโองการให้ครุตามวัฒนธรรมคนไทยที่มีความสัมพันธ์กับพุทธธรรม ผู้วิจัยยังได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่ค้นคว้ามารูปเป็นคุณสมบัติของผู้อ่านโองการให้ครุคนไทย และเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้อ่านโองการให้ครุนำหลักการดังกล่าวมาประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

³ สัมภาษณ์ สุบิน จันทร์แก้ว, 15 ธันวาคม 2542.

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าหนังสือและเอกสารจากห้องสมุดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. หอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
3. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์
4. ห้องสมุดดนตรีพุทธระหม่อมสิริธร หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासูกกรี
5. ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. ห้องสมุดกาญจนาภิเษก วัดเทพศิลา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบประวัติชีวิตครูสุบิน จันทร์แก้ว ในด้านชาติกำเนิด ประวัติความเป็นมา ชีวิตครอบครัว การศึกษาดนตรี ความเป็นศิลปิน และการดำเนินชีวิตที่มีส่วนให้ท่านเป็นผู้อ่านโครงการไหว้ครู และเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยตามแบบแผนโบราณ ซึ่งมีคุณค่าและเป็นแบบอย่างที่ดีให้อนุชนรุ่นหลังทราบและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติต่อไป
2. ทราบการปฏิบัติตนในการเป็นผู้อ่านโครงการไหว้ครูตามวัฒนธรรมดนตรีไทยแนวอนุรักษ์ของ ครูสุบิน จันทร์แก้ว ตามแบบแผนโบราณซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสำนักดนตรีไทยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
3. ทราบความสอดคล้องแห่งคุณสมบัติของผู้อ่านโครงการไหว้ครูที่มีความสัมพันธ์กับหลักพุทธธรรม ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านโครงการทั่วไปประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมสอดคล้องตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา อันจะก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาจากบุคคลทั่วไป
4. ดำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีในการอ่านโครงการไหว้ครูดนตรีไทยให้เป็นมาตรฐาน พร้อมทั้งสืบสานวัฒนธรรมการไหว้ครูดนตรีไทยตามแบบแผนโบราณและอนุรักษ์สืบทอดไปยังอนุชนรุ่นหลังต่อไป